

ЁШЛАР ОРАСИДА ГИЁХВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИНИНГ НОҚОНУНИЙ МУОМАЛАСИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ЎРНИ

Захидов Ибрагим Анварович
мустақил изланувчи

Аннотация: Мақолада ёшлар орасида гиёхвандлик воситаларнинг тарқалишига қарши курашишни муваффақиятли олдини олишга салбий таъсир қилаётган қуйидаги омил таҳлил қилинган ҳамда ёшлар ўртасида гиёхвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласига оид ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларнинг олдини олиш мақсадида амалга оширилиши лозим бўлган тезкор-профилактик тадбирлар бўйича илмий асосланган таклифлар берилган.

Калит сўзлар: гиёхвандлик, синтетик, лаборатория, психотроп, восита, модда.

РОЛЬ БОРЬБЫ С ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ, СВЯЗАННЫМИ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИКОВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: В статье анализируется следующий фактор, который негативно влияет на успешную профилактику борьбы с распространением наркотиков среди молодежи, а также даются научно обоснованные предложения по профилактике правонарушений и преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков среди молодежи.

Ключевые слова: лекарственное средство, синтетическое, лабораторное, психотропное, средство, вещество.

Юртимизда гиёхванд воситалари ва психотроп моддаларининг ноқонуний тарқалиши жамият тараққиётига жиддий таъсир кўрсатади. БМТнинг ҳисоботида кўра сайёрамизнинг 27 фоиз аҳолиси турли хил кучли таъсир қилувчи дори воситаларидан фойдаланадилар¹. Ёшлар орасида гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларининг ноқонуний муомаласи билан боғлиқ жиноятларга қарши курашиш давлатларнинг муҳим стратегик вазифаларидан ҳисобланади. Наркобизнес трансмиллий уюшган жиноятчилик бўлиб, сўнгги йилларда нафақат жиноий, балки сиёсий тусга ҳам эга бўлиб бормоқда.

¹ Мусаев Ж.К. Гиёхвандлик воситаларининг ноқонуний айланишига қарши курашишнинг долзарблиги. Илмий мақола. Международный научный журнал № 1(100), часть 1 «Научный Фокус» май, 2023. –Б.1326.

Гиёҳванд билан боғлиқ жиноятларни айниқса ёшлар ўртасида тарқалишини олдини олиш ва унга қарши курашиш ички ишлар органлари олдида турган энг долзарб муаммолардан бири бўлиб, барча соҳавий хизмат ходимларидан ишда юксак уюшқоқликни ва фаолликни талаб қилади.

Ички ишлар органларининг барча хизмат ходимлари олдида кўйилган устувор вазифалардан бири ҳам ёшлар ўртасида гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятларнинг олдини олиш ва унга қарши курашишдир².

Ички ишлар органларининг машаққатли меҳнати натижасида сўнги йилларда республикамизда умумий жиноятчилик даражаси пасайиб бормоқда. Статистик маълумотларга кўра, республика бўйича 18 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшлар ўртасида умумий жиноятлар сони 2022 йил мобайнида 2021 йилга нисбатан 5,5 фоизга камайишига эришилган³. Ушбу ҳолатни ички ишлар органларининг ёшлар ўртасида олиб борилган комплекс профилактик ва ҳамкорликдаги тадбирлари натижалари сифатида кўришимиз мумкин. Бироқ, ҳали жиноятчиликка, айниқса гиёҳвандликка қарши курашиш соҳасига тааллуқли бир қатор вазифалар турибди.

Шу билан бирга ушбу масалани тартибга солишга хизмат қиладиган бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни таҳлил қилиш асосида мавжуд муаммоларни бартараф этиш юзасидан тегишли таклифлар бериш ҳуқуқшунос олимлар олдида турган асосий вазифалардан биридир. Ушбу ҳужжатларга қуйидагиларни келтириб ўтишимиз мумкин⁴.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонун ҳам шулар жумласидан бўлиб унга кўра, ичкиликбозликка, гиёҳвандликка, заҳарвандликка чалинган, руҳий ҳолати бузилган, юқумли касалликларга ва бошқа ижтимоий хавфли касалликларга чалинган ёш фуқароларни аниқлаш, уларни ҳисобга олишни, текширувдан ўтказишни, шунингдек, тиббий-ижтимоий реабилитация қилишни ва ижтимоий мослаштиришни амалга ошириш (11-м); ёшларда соғлом турмуш тарзига интилишни шакллантиришда, юқумли касалликларга, бошқа ижтимоий хавфли касалликларга, ичкиликбозликка, гиёҳвандликка, заҳарвандликка, кашандаликка

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларни ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг маъсулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 10 апрелдаги 5005-сон Фармони.

³ Ўзбекистон Республикаси ИИБ Ахборот Марказининг 2020 йилдаги маълумоти.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 3 февралдаги “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини “ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ6165-сон фармони // <https://lex.uz/docs/5260791>. Ички ишлар тизимидаги ислохотлар Ўзбекистон ҳуқуқ-тартибот идораларига бўлган ишонччи яхшилади//https://central.asia-news.com/uz-Cyrl/articles/cnmi_ca/features/2019/11/19/feature-01.

хамда ўзга зарарли иллатларга қарши курашишга доир профилактика чоратadbирларини амалга ошириш, ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этишда, ёшлар спортини оммавий ривожлантиришда иштирок этиш (19-м)⁵ каби таadbирларнинг белгиланганлиги, ёшлар орасида гиёхвандликка қарши курашишга қаратилган профилактик таadbларини амалга оширишнинг ҳуқуқий асоси бўлиб хизмат қилади.

Олиб борилган таdqикотлар шуни кўрсатмоқдаки, гиёхвандлик воситаларини ноқонуний муомаласи билан боғлиқ жиноятларда оддий шахслардан бошлаб, уюшган жиний гуруҳларгача бўлган доиралардаги шахслар шуғулланмоқда. Бу уюшмаларнинг ҳаракатлари хуфия таърифга эга бўлиб, нафақат ўрта Осиёнинг балки бошқа МДХ давлатларига ҳам бевосита тааллуқлидир.

Наркобизнесни амалга оширувчи тузилмалар асосан бир мақсад сари ҳаракат қиладилар. Улар ёшларга руҳан таъсир кўрсатиб, барча имкониятларини ишга солиб, наркотикларга бўлган талабни оширишга интиладилар.

Гиёхвандлик воситаларини мамлакатимиз ҳудудига ноқонуний олиб кириш фаолиятига ёшлар ҳам жалб қилинган. Наркосавдо нафақат кишиларни жисмонан майиб қилади, балки миллиардлаб даромад ҳам келтириб, уларни хуфияна иқтисодиётга йўналтириб, ижтимоий соҳага салбий таъсир кўрсатади. Шу боис мазкур ижтимоий иллатга қарши муваффақиятли курашишга бевосита жамиятнинг турли қатламлари, ижтимоий институтлар ва давлат органларининг кучларини бирлаштириш орқали эришиш мумкин.

Наркожиноятчиликка қарши курашиш самарадорлигини оширишда маъмурий чораларни қўллаш билан чекланиб қолмаслик керак. Чунки унинг асосий объекти ёшлар оммаси ҳисобланади. Шунинг учун гиёхванд моддаларининг ноқонуний муомаласига қарши курашишни тарқибот таadbирлари орқали янада кучайтириш лозим. Профилактик таadbирларни кенгайтириш, яъни, наркотикларнинг ноқонуний тарқалиши ва истеъмол қилинишининг олдини олиш усуллари турлича бўлиши керак. Бугунги кунда мамлакатимизда ёшлар орасида гиёхвандлик воситаларнинг тарқалишига қарши курашишни муваффақиятли олдини олишга салбий таъсир қилаётган қуйидаги омилларни келтириб ўтишимиз мумкин:

жамиятдаги ёшларни ижтимоий фойдали бўлган машғулотлар билан тўлиқ қамраб олинмаганлиги;

интернет тармоқлари орқали жумладан, телеграмм ва бошқа ижтимоий сайтларда, интернетнинг қора қисми (DarkNet)да гиёхвандлик воситаларнинг очиқчасига сотилиши;

⁵ Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги ЎРҚ-406-сон қонуни // Электрон манба: <http://www.lex.uz>. Мурожаат вақти: 21.10.2023.

гиёҳвандлик воситаларнинг таъсирини берувчи кучли таъсир қилувчи дори воситаларининг турлари кўпайганлиги;

ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар назоратининг етарли эмаслиги.

Мавжуд муаммолар жамиятимизда ёшлар билан боғлиқ давлат сиёсатини амалга оширишда асосий салбий таъсир этувчи омиллар сифатида кўрилиб, ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари томонидан ёшлар орасида жиноятларга қарши курашиш самарадорлигини янада оширишни тақозо этмоқда.

Фикримизча, тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг ёшлар орасида гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласига қарши профилактикани амалга ошириш фаолиятида юқорида келтирилган ҳолатлар албатта ўзининг салбий аҳамиятига эга.

Бугунги кунда халқаро наркотизимнинг экспансияси давом этмоқда, бу хавф билан тўқнаш келмаган биронта ҳам давлат қолмаган. Гиёҳвандликнинг тарқалишини жиддий қонунлар ҳам тўхтата олмаяпти. Гиёҳванд моддалар янгидан-янги ҳудудларни камраб олиш, беҳисоб қурбонлар эвазига осонлик билан барча тўсиқларни енгиб ўтиб, қатъият билан тарқалиб бормоқда.

БМТ маълумотларига кўра, кенг истеъмол қилинаётган гиёҳвандлик восита каннабис (*деярли 200 миллионга яқин киши*) ҳисобланади, ундан кейинги ўринни амфетаминларга мансуб стимуляторлар (*тахминан 50 миллион киши*) эгаллайди. 14 миллионга яқин киши кокаин ва 16 миллион киши эса опиат, шу жумладан, 10 миллион киши героин истеъмол қилади⁶.

Наркотикларга мойил шахсларнинг ёши 35 ёшдан ошмаслигини ҳисобга оладиган бўлсак, гиёҳвандлик мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланиши барқарорлигига салбий таъсир кўрсатиб, аҳолининг энг маҳсулдор қисмини такрор ишлаб чиқариш жараёнларидан четга суриб, тўғридан-тўғри таъсир қилиши равшандир. Гиёҳвандлик воситаларнинг ишлаб чиқарилиши ва истеъмол қилиниши ҳар бир ҳудудда турли кўринишларда амалга оширилган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб мамлакатимиз ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари бошқа соҳавий хизматлар билан ҳамкорликда ёшлар ўртасида гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласига оид ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларнинг олдини олиш мақсадида қуйидаги тезкор-профилактик тадбирлар амалга ошириш лозим:

маҳаллаларда ва таълим муассасаларида ҳуқуқбузарлик ҳамда жиноятчиликнинг олдини олиш, гиёҳвандлик ва кучли таъсир этувчи моддаларга

⁶Қаранг: Черкасов В.В. Об итогах оперативно-служебной деятельности ФСКН России на 2021 год. №18. - М., 2021. – С. 7.

ружу кўйишнинг аянчли оқибатлари мавзуларида учрашувлар, давра суҳбатлари ўтказиш, таъсирчан тадбирлар ташкил қилиш;

маҳаллаларда гиёҳвандлик ва кучли таъсир этувчи моддаларга ружу кўйган ёшларни аниқлаб, уларни “маҳалла еттиликлари”⁷га бириктириш;

ҳар бир ҳудудларда ёшларни спорт ва турли хил тўғаракларга жумладан ИТ ихтисослиги, тил ўрганиш ва касбга йўналтиришни давлат томонидан қўллаб қувватлаш ва бу йўналишда етарли даражадаги молиявий ресурсларни ажратиш, ёшларни муайян миқдордаги стипендиялар билан қизиқишини орттириб бориш, карьера даражасидаги тизимни йўлга кўйиш;

интернет тизимларининг наркотиклар ва кучли таъсир этувчи моддаларга ёшларни қизиқтиришга ва уларни сотувини амалга оширишга қаратилган сайтларидан ҳимоя қилишга қаратилган давлат дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

ёшларни ақл идроки, иродасига таъсир қилувчи гиёҳвандлик воситаларини истеъмол қилишга ундовчи шахсларни аниқлаш бўйича доимий равишда тегишли хизматлар, идоралар билан қўшма тадбирларни ҳамкорликда ўтказиб бориш;

гиёҳванд ва шахсларнинг ақл-идрокига кучли таъсир қилувчи моддалар ва воситалар ёшларнинг кўлига қандай етиб бораётганлиги тафсилотларини аниқлаш;

ички ишлар органларининг бошқа хизматлари билан биргаликда “гиёҳвандлик” “ичкиликбозлик”ка дучор бўлган ота-оналарни аниқлаш уларни лозим бўлганда муомала лаёқатини чеклаш, ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилишга қаратилган ҳужжатларни расмийлаштириш ва тегишли органга тақдим этиш.

Гиёҳвандлик моддаларни истеъмол қилишга қарши профилактиканинг ғарб тажрибасидан МДХ давлатларида фойдаланиш жуда қийин. Ғарб давлатларининг у ёки бу усулини кўчириб ўтказишга ҳамдўстлик давлатларининг иқтисодий имкониятлари ҳар доим ҳам тўғри келавермаслиги мумкин.⁸

Бирок, ёшлар томонидан гиёҳвандлик воситалари ва кучли таъсир қилувчи моддаларни профилактикаси бўйича қуйидаги бир қатор тадбирларни универсал деб қабул қилиш мумкин:

⁷ Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2023 йил 26 сентябрь куни маҳаллабай ишлаш тизимини кучайтириш юзасидан видеоселектор йиғилиши. Манбаа <https://www.gazeta.uz/uz/2023/09/27/mahalla/>. (Мурожаат санаси 02.11.2023.)

⁸ Вапаев С. Р. Вояга етмаган ва ёшлар ўртасида гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятларни олдини олишда тезкор-қидирув профилактиканинг ўрни //siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 111-116.

хорижий тажрибалар асосида мазкур йўналишдаги жинойий гуруҳлар билан курашишнинг мукамал қонунчилик асосини яратиш ва ХМҚОларнинг ишончли ички ва ташқи ҳамкорликни йўлга қўйиш;

ўсиб келаётган авлоднинг руҳий-ахлоқий ривожланиши, маданий ва диний тарбия, таълим ва маданият даражасини кўтариш;

гиёҳвандликка қарши самарали тарғибот ва ташвиқотларни амалга ошириш. Бунда жамиятнинг барча соғлом қатламлари иштирокини таъминлаш. ушбу фаолиятда энг юқори самара катта қийинчиликлар эвазига наркотикларга мойилликдан қутулган шахсларнинг тарғибот ва ташвиқоти саналади;

соғлом турмуш тарзи, жисмоний тарбия ва спорт – булар наркотикларни истеъмол қилиш йўлидаги сезиларли тўсиқлардир. Бу ҳақда давлатнинг қайғуриши кўплаб ёшларни наркотик истеъмолидан қутқариб қолади;

наркоманларни даволаш ва уларни реабилитациядан ўтказишнинг ривожланган тармоқлари мавжудлиги, шунингдек, кенг миқёсли илмий тадқиқот ишларини ташкил этиш.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, ёшлар орасида гиёҳвандликка қарши курашиш нафақат Ўзбекистонда, балки бутун дунёнинг асосий вазифаларидан бирига айланиб улгурди. Шундай экан бу иллатнинг ёшлар орасида кундан-кунга тарқалиб бораётганлиги жуда ташвишлидир. Мазкур жинойятларга ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари томонидан қарши курашишда пухта таҳлилларга асосланган атрофлича ўрганишни ҳамда кескин чоралар кўришни талаб этмоқда. Шу билан бирга ички ишлар органлари тезкор бўлинмаларнинг фаолиятини ўзига хос алоҳида жиҳатларини янада такомиллаштириш шарт ҳисобланади.